

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)
КИЇВСЬКЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»

Відділення української філології та мистецтвознавства
Секція: українська мова

ПРОБЛЕМА МОВНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

Роботу виконала:

Горчакова Євгенія Віталіївна,
учениця 11 класу гімназії № 283 II-III ступенів
міста Києва

Педагогічний керівник:

Єршова Катерина Михайлівна,
учитель української мови та літератури
гімназії № 283 II-III ступенів
міста Києва

Київ–2022

Проблема мовної стійкості сучасних українців



Горчакова Євгенія Віталіївна,
Київське територіальне відділення Малої академії наук України,
Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Київська Мала академія наук учнівської молоді»,
гімназія № 283 II-III ступенів міста Києва, 11 клас.

Педагогічний керівник: Єршова Катерина Михайлівна, учитель української мови та літератури гімназії № 283 II-III ступенів міста Києва.

Анотація

Дослідницьку роботу присвячено аналізу мовної стійкості як елементу соціолінгвістики та виявленню рівня престижності української мови в різних сферах людської діяльності.

Досліджено основні елементи соціолінгвістики, а також аспекти та питання понять «мовна стійкість» та «мовна стабільність». Розкрито специфіку функціонування мовної стійкості та її джерел як основної проблеми соціолінгвістики.

Виявлено, що українське суспільство зробило великий крок уперед щодо необхідності збереження рідної мови. У свідомості сучасних українців відбулися певні зміни як носіїв мови. Однак рівень мовної стійкості, як показало соціопитування, є низьким.

Узагальнено шляхи підвищення рівня престижності української мови в різних сферах людської діяльності, насамперед інформаційних. Окреслено майбутні перспективи популяризації української мови серед народу.

Ключові слова: соціолінгвістика, мовна стійкість, мовна стабільність, національна традиція, ідейна перешкода, інтелектуальна діяльність, престиж мови, соціопитування.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ СТІКОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ.....	7
1.1. Соціолінгвістика та її елементи.....	7
1.2. Вплив різних джерел на мовну стійкість етносів світу.....	9
1.3. Проблема мовної стійкості українців.....	11
РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У РІЗНИХ СФЕРАХ.....	14
2.1. Українська мовна стійкість у сфері інтелектуальної діяльності.....	14
2.2. Престиж рідної мови та українська мовна стійкість.....	18
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24
ДОДАТКИ.....	26

ВСТУП

Для суспільства мова є найважливішим засобом спілкування. Вона має інформативні та комунікативні функції. Мова відіграє провідну роль для розвитку народу, його культури, історії, світогляду та усвідомлення власної самобутності. Занепад рідної мови віщує зникнення цілої нації. Тому доцільним є дослідження проблем, пов'язаних із соціальною природою мови та її роллю в житті суспільства. А саме вирішення проблеми мовної стійкості, тобто здатності народу зберегти рідну мову при виникненні загрози її втратити, у чому і полягає сутність нашого дослідження. Тому обрання «Проблеми мовної стійкості сучасних українців» темою дослідження є надзвичайно актуальним і з погляду дослідницької потреби виявлення рівня престижності української мови в різних сферах функціонування, і з погляду практичної значущості отриманих результатів.

Метою роботи є аналіз мовної стійкості як елементу соціолінгвістики, а також виявлення рівня престижності української мови в різних сферах її застосування. Об'єктом дослідження обрано мовну стійкість та мовну стабільність. Предметом дослідження визначено мовну поведінку сучасних українців.

Відповідно до мети роботи виділено такі завдання:

- дослідити зміст понять «мовна стійкість» та «мовна стабільність»;
- проаналізувати вплив сленгу на мовну поведінку сучасних українців;
- визначити рівень мовної стабільності української молоді;
- узагальнити можливості підвищення рівня престижності української мови в різних сферах людської діяльності, насамперед інформаційних;
- окреслити майбутні перспективи популяризації української мови серед народу.

Методами дослідження для розкриття теми роботи стали:

- філологічний метод (аналіз текстового матеріалу);

- метод аналізу (використовується для розкладання теми на певні основні частини, з подальшим аналізом кожної із них);
- гіпотетичний метод (досліджуються наукові припущення щодо мовної стійкості українського народу);
- метод порівняння (порівняння мовної стабільності та мовної стійкості суб'єктів інформаційної діяльності);
- статистичний метод (полягає в зібранні інформації про мовну стійкість);
- табличний метод (допомагає раціонально розмістити інформацію про мовну стійкість та мовну стабільність);
- історичний метод (полягає у використанні історичних фактів щодо функціонування мовної стійкості українського народу та народів світу);
- метод узагальнення (використовується для формулювання висновків і пропозицій щодо мовної ситуації в Україні).

Дослідницька робота складається із вступу; двох розділів, перший з яких присвячено становленню мовної стійкості в Україні та за її межами, другий – проявам мовної стійкості сучасних українців у різних сферах діяльності; висновків; списку використаних джерел та додатків. Практичною частиною дослідження стало соціопитування серед учнів старших класів, а також спостереження та аналіз діяльності українських радіостанцій.

Теоретичною і методологічною базою дослідження є вітчизняні та зарубіжні наукові праці, присвячені дефініціям «мовна стабільність» та «мовна стійкість».

Актуальність дослідження полягає в нагальності збереження мовної стійкості та популяризації української мови серед громадян України.

Новизною роботи є спроба дослідити проблему мовної стійкості та її джерел, як одну з ключових проблем соціолінгвістики.

Практичне значення дослідження полягає в узагальненні можливих шляхів підвищення рівня престижності української мови в різних сферах застосування та у визначенні перспектив популяризації української мови.

Особистий внесок автора дослідження полягає в опрацюванні теми, що є динамічною та набуває особливої практичної актуальності на теренах України. Українське суспільство не стоїть на місці. Воно активно розвивається, тому сьогодні існує нагальне питання приведення української мовної ситуації у відповідність до потреб сучасного світу. Відмінність запропонованих нами підходів полягає в дослідженні впливу на мовну стійкість внутрішніх, ідейних факторів. Адже, ми дійшли висновку, що більшість громадян України живуть з чітким усвідомленням власної самобутності та вважають себе справжніми українцями. Однак, їхня діяльність демонструє протилежне. Адже етери радіостанцій та телеканалів, інформаційні джерела не примножують ідейні здобутки, а навпаки створюють умови для зниження мовної стійкості українців. Отримані нами результати, вказують на причини існування зазначеного вище соціологічного дисонансу, визначають рівень мовної стійкості сучасних українців та окреслюють майбутні перспективи осучаснення та актуалізації державної мови України.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ СТИКОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

1.1. Соціолінгвістика та її елементи

Українське суспільство ніколи не було байдужим до мови – найважливішого засобу спілкування, знаряддя духовної культури людей. У період розбудови Української держави, коли розвиваються національні форми вітчизняної культури, ширшими стають й суспільні функції мови. Як знаряддя масової комунікації, освіти, науки, як засіб передачі художньо-естетичної інформації українська мова має відповідати потребам суспільства, що динамічно розвивається.

Соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роль мови в житті суспільства [1, с. 326].

Основними поняттями соціолінгвістики є: мовна ситуація (сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів) та мовна політика (сукупність заходів спрямованих на певний мовний розвиток) [1, с. 326, 329]. На сучасному етапі розвитку українського суспільства мовознавців цікавить насамперед два моменти функціонування української мови як державної в окремих регіонах та країни в цілому та вплив російськомовного середовища на українськомовне. Науковці дійшли висновку, що «змін зазнала і українська мова, і мовна ситуація, і суспільство щодо ставлення до української мови та мовної проблематики загалом» [2, с. 41]. Л. Т. Масенко зазначає, що «мовну ситуацію України характеризує поширення на її території двох мов – української і російської, а також різних форм українсько-російського білінгвізму, координативного та змішаного» [3, с. 130]. Н. П. Шумарова стверджує, що впродовж ХХ ст. в Києві відбувався перехід від монолінгвізму до офіційного білінгвізму, однак «дві мови мають різну потужність у мовній свідомості білінгва» [4, с. 68].

Вивчення мовної ситуації дуже важливе для вироблення правильної мовної політики [1, с. 329]. На думку соціолінгвістів, освіта найбільш чутлива до зміни мовної політики. І тому саме освіта визначає об'єктивний статус мови в будь-якому суспільстві. Шкільна освіта національними мовами є найбільш дієвим способом щодо зростання комунікативної функції мов світу. Про це стверджують науковці – психологи та соціолінгвісти. Також, на їхню думку, не лише соціально-демографічні чинники впливають на мовну поведінку. Домінантною є мова, яку з дитинства чує дитина, а саме: мова батьків та навчання [4, с. 98]. Увесь комплекс соціолінгвістичних проблем можна звести до таких питань:

- 1) вплив соціального чинника на функціонування мов;
- 2) відображення соціального чинника в мовній структурі;
- 3) взаємодія мов.

Ще одним важливим явищем соціолінгвістики, яке допомагає краще поринути у вивчення обраної нами теми дослідження, є поняття мовної варіативності. Це надзвичайно важлива властивість мови, що забезпечує мовцю можливість не тільки вільно виражати свої думки даною мовою, але й робити це різними способами. З погляду соціолінгвістики, явище варіативності заслуговує уваги оскільки різні мовні варіанти можуть використовуватися залежно від соціальних відмінностей. Наслідком цього процесу є виникнення соціолекту – сукупності мовних особливостей, притаманних будь-якій соціальній групі. Різновидами соціолекту є арго, жаргон, сленг [5, с. 83, 84].

Основною ж проблемою соціолінгвістики є мовна стійкість. Саме тому, на нашу думку, поняття мовної стійкості та мовної стабільності є надзвичайно актуальними явищами для аналізу української мовної ситуації. Однак ці поняття не є тотожними. Мовна стійкість характеризує індивідуальну чи групову мовну поведінку. Як зазначає О. І. Михальчук, соціальний, психологічний, правовий, соціокультурний (пріоритетність кожного з них і зумовила появу різних соціолінгвістичних шкіл) є основними факторами, що впливають на формування мовної поведінки. Відповідно й мовна стійкість здебільшого вмотивована цими чинниками [6, с. 32]. Тобто вона виявляється в збереженні колективної вірності

народу своїй мові. Рівень мовної стійкості визначається двома основними компонентами: мовним середовищем та оточенням, які зокрема і є виявом соціального чинника. Від народження батьки, вихователі, друзі та знайомі родини створюють соціолінгвістичну ситуацію, в якій формується мовна здатність дитини. Тобто вони є мовним оточенням, яке і є підґрунтям становлення особистості, яка знову ж таки впливатиме на мовну стійкість. Мовне ж середовище – етнічні, соціальні, територіальні й інші умови користування певною спільнотою відповідними формами існування мови чи різними мовами [5, с. 46]. Це вже може бути як сім'я та колектив, так і населення регіону, країни чи навіть планети. Поняття мовної стабільності використовують для позначення становища, в якому перебуває мова. Народ може відродити та навіть зміцнити свою мовну стабільність за допомогою мовної стійкості. Однак при відсутності мовної стабільності та не виробивши мовної стійкості народ може назавжди втратити навіть найпоширенішу мову [7, с. 367].

Мовну стійкість живлять чотири головні джерела:

- національна традиція (історична пам'ять);
- національна свідомість та солідарність, що мають становити взаємопов'язану нерозривну пару;
- національна духовна й матеріальна культура;
- національний мир і співробітництво з іншими етносами, що живуть на території відповідного народу [7, с. 367].

1.2. Вплив різних джерел на мовну стійкість етносів світу

Приклади відродження мов через призму національної традиції.

XIX–XX століття відомі відродженням мертвих («сплячих») мов. Прикладами можуть послугувати відродження гебрайської (івриту) та корнської мов.

Станом на початок XX століття іврит «спав» понад 1700 років. Він був виключно письмовою, а не розмовною мовою. Багато століть був мовою молитов, релігійних диспутів, наукових трактатів. Роком відродження івриту можна вважати

1882 рік, коли почалася перша масова єврейської еміграція до Палестини і народилася перша людина, для якої іврит став рідною мовою в повному розумінні цього слова. Хоча євреї втратили майже все, що потрібно для існування народу (передусім свою національну територію), вони не втратили своєї національної традиції, збереженої в пам'ятках, писаних івритом. Завдяки історичній пам'яті народ спромігся повністю відродити свою мову, а згодом – і державу [8].

Генрі Дженнер став першим, хто спробував відродити корнську мову. Його зацікавлення спалахнуло після того, як у рукописі XIV століття в Британському музеї були виявлені рядки із середньовічної п'єси корнською мовою. Оригінали переказів про короля Артура й лицарів Круглого Столу, легенда про Трістана та Ізольду, які мали великий вплив чи не на всі літератури Європи, були написані цією мовою [9]. Тобто ще одна мова була відроджена завдяки національній традиції.

Народження нових літературних мов не обов'язково починалося з пошуків національної традиції, але завжди саме з них починався їхній розквіт. Наприклад, «Кобзар» Тараса Шевченка [10]. Великий син українського народу підсумував усе найвизначніше в українській національній традиції, відбив сучасне і накреслив шлях до майбутнього, тим самим заклавши основи нової української літературної мови, а разом з нею – і літератури.

Національна свідомість і національна солідарність сприяють зміцненню поваги до власної мови.

Такий процес відбувається тільки в зрілих народах. Тобто у тих, в яких національна свідомість та солідарність не виливаються лише в абстрактні теоретизування, а сприймаються нерозривно та допомагають у розв'язанні найскладніших економічних, соціальних чи політичних питань. Адже мова є інструментом інтелектуального осягнення дійсності народом. Вона відображає особливості мислення та адаптації до зовнішніх чинників (релігійних, історичних, кліматичних). А отже, мова є ключем до розуміння «народної психології» (ментально-мовної свідомості носіїв) [2].

Яскравим прикладом, на нашу думку, може послугувати національний рух на Наддніпрянській Україні на початку XX століття. У цей час виникає ціла низка

політичних гуртків та перших партій. У Львові в 1900 році адвокат Микола Міхновський видав брошуру «Самостійна Україна». Ця книжка вперше проголошувала ідеал «єдиної, нероздільної, вільної самостійної України від гір Карпатських аж по Кавказькі» [11]. Це доводить, що український народ бажає бути суб'єктом власної історії, а не об'єктом чиеїсь. Саме такі події сприяють зростанню авторитету рідної мови та забезпеченню її мовної стабільності.

Отже, національна традиція, або історична пам'ять народу, є основним джерелом мовної стійкості. Навіть, не маючи національної території, завдяки своїй мовній стійкості народ може відродити/створити власну державу. Національна свідомість і солідарність є гарантами того, що мова охоплює всі соціальні верстви народу, тобто вона стає загальнонаціональною. Це і є ґрунтом для створення широкої, справді загальнонародної культури, насамперед духовної, де перше місце належить літературі з її першоелементом – мовою.

1.3. Проблема мовної стійкості українців

Які ж причини і передумови формування мовної стійкості слов'янських народів?

Усі слов'янські народи втратили свою язичницьку традицію внаслідок християнізації. Подальшу свою національну традицію вони будували кожен у свій спосіб. Для потреб християнської церкви все слов'янство використовувало лише дві мови: старослов'янську (переважно православні) та латинську (переважно католики) [7, с. 385].

Розвиток писемності та мовної традиції народів, які належали до православних, полягав у витісненні старослов'янської мови при відносно незначній адаптації її елементів. Старослов'янська мова сприяла уповільненню процесу мовно-етнічного розвитку народів.

На початку XIX століття майже жоден слов'янський народ не мав своєї держави. Відсутність власної держави гальмує розвиток національної культури, оскільки національна мова зосереджується переважно в селах. А доки національна

мова бодай частково не поширилась на всі соціальні прошарки народу, вона не є загальнонаціональною. Тому важливим осередком для формування національної свідомості стала церква. Слов'янські народи доклали багато зусиль для всамостійнення її, що знайшло вияв у створенні українцями власної автокефальної церкви [7, с. 388].

У той період, коли певний слов'янський народ виборював собі свободу і незалежність, він мусив шукати собі союзників, щоб здобути перемогу. Так, Україна і Білорусь шукали допомогу то в Польщі, то в Росії, то в Шведції, то в Німеччині. Саме широкі зовнішні контакти допомагають знаходити найоптимальніші варіанти політичних, економічних та культурних зв'язків [7, с. 393].

Щодо питання внутрішніх проблем українського народу можна сказати, що кожен народ стикається з різними перешкодами, коли прагне мовної стійкості. Існує два види перепон, що стоять на заваді її зростанню:

- 1) зовнішні, матеріальні (антинаціональна діяльність у вигляді репресій і терору);
- 2) внутрішні, ідейні (антинаціональна ідеологія у формі відповідних поглядів і теорій) – найнебезпечніші, оскільки вони духовно обеззброюють народ [7, с. 378].

Причиною ідейної перешкоди є позбавлення українського народу національної традиції. Літературна традиція довгий час зазнавала утисків і знецінювалась. Планова політика Росії позбавляла нашу національну традицію української мови шляхом нівеляції українськості, усуваючи її оригінальні риси.

На заваді дієвості чинників національної свідомості і солідарності стоїть принцип класової боротьби проти української міської та сільської буржуазії, що тривалий час використовувався для неоголошеної війни, геноциду та етноциду українського народу. Основні удари до 1939 року було скеровано проти української національної інтелігенції як головного носія національної свідомості та проти селянства як основного носія народнорозмовної мови, а після 1939 року їх було переорієнтовано здебільшого на Західну Україну. Згубні наслідки інтелектоциду,

фізичного і морального нищення народу призвели до занепаду національної свідомості [7, с. 380].

Ще однією причиною ідейної перешкоди є придушення національної української культури. Свідоме спрямування на оспівування спільнорадянського змусило українських письменників створити чимало знеособлених творів і «недобачати» справжніх національних традицій, що спричинило втрату їхньої популярності [7, с. 382].

Також причиною є поновлювальне застосування жупела «українського націоналізму» й інших неросійських «націоналізмів», яким протиставляється дуже своєрідно трактований інтернаціоналізм [7, с. 383].

Отже, всі елементи соціолінгвістики тісно взаємопов'язані між собою. Адже людина є частиною суспільства, тобто її сформована особистість є результатами впливу мовних середовища та оточення. Вони і є основними компонентами, що визначають рівень мовної стійкості народу. Поняття ж мовної стійкості та мовної стабільності є явищами, які характеризують мовну ситуацію. А вона разом із мовною політикою є основними поняттями соціолінгвістики. У результаті ми маємо замкнену систему, кожен елемент якої є визначальним. Однак існування цього «організму» без мови, головної проблеми соціолінгвістики, є марним. Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на мову може бути небезпечним, тому для усунення перелічених вище деформацій необхідно проводити наукові дослідження, поширювати знання української мови як державної серед усіх етносів України, вести боротьбу з будь-якими виявами шовінізму, з'ясувати й ліквідувати ганебне зловживання поняттям «націоналізм».

РОЗДІЛ 2

ПРОЯВИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У РІЗНИХ СФЕРАХ

2.1. Українська мовна стійкість у сфері інтелектуальної діяльності

Інтелектуальна, або ж розумова діяльність відіграє провідну роль у системі суспільного поділу праці в умовах постіндустріального суспільства. Результатами такої діяльності можуть бути етери радіостанцій, прем'єри фільмів, літературна спадщина тощо.

Радіо – це платформа, яка є своєрідним показником мовної стабільності народу. Адже радіо оточує нас всюди: будь-то годинні затори на дорогах чи зустріч з друзями. Тому застосування української мови в етерах радіостанцій є надзвичайно важливим. На нашу думку, закон про квоти на українські пісні та мову на радіо, що набув чинності 8 листопада 2016 року, має позитивне значення [12]. Він затверджує, що в підсумку частка української пісні в радіоетері має складати не менше 35 %, а квота на українську мову ведення етеру – не менше 60 % [12].

Ми вирішили провести власне спостереження за найвідомішими радіостанціями України. Протягом тижня ми прослуховували етери українських радіостанцій з дванадцятої до другої години. Прослухавши, ми зробили висновки, що в денний час пісні українською мовою становлять невеликий відсоток серед усіх запропонованих за час етеру. Протягом тижня відсоткова частка українськомовних пісень майже не змінювалась. Наприклад, в один із днів прослуховування, а саме 5 лютого 2021 року, ми отримали такий результат: радіостанція «Хіт FM» протягом двогодинного спостереження використала 27 пісень, серед яких лідером стали англomовні пісні (52 %), друге місце посіли пісні українською мовою (25,9 %), третє – російськомовні пісні (14,8 %), дві пісні було виконано іншими мовами (7,3 %). Радіостанція «Русское Радио Україна» протягом двох годин запустила в етер 15 пісень російською мовою (62,5 %) та лише 9 пісень українською мовою (37,5 %) (Додаток А). Однак позитивним є показник використання

української мови радіоведучими, адже всі вони висловлювались виключно українською. Причиною невеликої частки українськомовних пісень в етері може послугувати неправильна щодо мовної стійкості поведінка радіостанцій. Тому що задля виконання умов закону про квоти на українські пісні радіостанції випускають пісні різними мовами протягом денного часу і компенсують відсоткову нестачу пісень державною мовою в нічний час, коли пісні не є актуальними для прослуховування. Отже, ми можемо зробити висновок, що до закону про квоти на українські пісні та мову мають бути внесені зміни, щодо використання українських пісень як пріоритетних саме в денний час.

Нас як науковців зацікавила думка радіоведучих щодо «Закону про мовні квоти...» [12]. Саме тому 22 березня 2021 року ми провели міні-інтерв'ю з радіоведучою «Київ FM», церемоніймейстром реаліті-шоу «Одруження наосліп», популярною блогеркою – Красніковою Катериною. Нами було поставлено шість запитань, на які ми отримали лаконічні відповіді та дізналися актуальну інформацію. Інтерв'ю відбувалось у формі діалогу:

Інтерв'юєр: Чи є місце сленгу на радіо? На вашу думку, сленг – це позитивне чи негативне явище?

Респондент: Звичайно, сленг присутній у нашому спілкуванні із слухачами. Хоча доцільність використання цієї мовної одиниці є суперечливою. Адже, з одного боку, ми, радіоведучі, маємо говорити щирою українською. Тим самим популяризувати державну мову серед нашої аудиторії. А з іншого, – саме сленг є тією ланкою, яка об'єднує молоде покоління з більш зрілим, – зазначає Катерина Краснікова. – Наприклад, Кузьма Скрябін. Він спілкувався настільки живою народною мовою, що був цікавий та зрозумілий кожному українцю.

Інтерв'юєр: Спілкуючись із запрошеними гостями, ви завжди говорите українською? Чи переходите на мову співрозмовника?

Респондент: Під час радіоетерів, ми ніколи не переходимо на мову співрозмовника, адже свідомі того, що ми – українці.

Інтерв'юєр: У 2016 році вийшов закон «Про квоти на українську мову», чи відбулись відчутні зміни для вас як радіоведучих? Чи допомогли ці зміни, на вашу думку, популяризувати державну мову?

Респондент: На мою думку, позитивні зміни відбулися. Адже всі радіоведучі спілкуються виключно українською мовою, в етерах з'явилось більше українського контенту, що позитивно впливає не лише на престижність української мови, а й на престиж української музики.

Інтерв'юєр: Як саме обираються пісні для етерів?

Респондент: На кожній радіостанції є програмний директор, який прослуховує всі музичні прем'єри українського шоу-бізнесу. Він і обирає, яку музику можна додати до етеру залежно від формату радіостанції.

Інтерв'юєр: Чи є фахівець, який слідкує за кількістю пісень українською мовою в етері?

Респондент: Є не лише фахівець, який відслідковує українськомовний контент, а й спеціальні програми, які підраховують відсоткову кількість пісень українською.

Інтерв'юєр: Для чого варто так діяти?

Респондент: Якраз для дотримання норм закону «Про мовні квоти...». Адже за відсутності даної програми, або ж за відсоткову нестачу українськомовного контенту на радіостанцію чекають санкції!

Отже, інтерв'ю продемонструвало, що радіоведучі є свідомими українцями, які мають власне бажання популяризувати та актуалізувати рідну мову. Під час етерів радіоведучі демонструють власну мовну стійкість, адже, незалежно від мови співрозмовника, вони ведуть діалог виключно українською. Радіостанції мають спеціальні прилади для контролю кількості українськомовних пісень. На нашу думку, радіостанції завдяки дотриманню закону «Про мовні квоти...», зробили великий крок уперед задля збереження високого рівня мовної стійкості українців. Однак пісень в денний час українськомовні пісні не переважають в етерах радіостанцій через велику кількість іншомовних прем'єр.

Український кінопродакшн є одним з видів медіа, яке існує не лише як складова індустрії розваг, а й активно використовується учасниками політичного процесу для впливу на масові політичні уподобання, політичну поведінку та виступає інструментом легітимації політичного режиму. На сьогодні ця галузь в Україні активно розвивається та набуває популярності. Фільми, створені на теренах нашої держави, довгий час були нечисленними та залишалися непоміченими. Велика кількість фільмів і серіалів, трансльованих на телебаченні, була знята російською мовою, що стало одним із наслідків низького рівня мовної стійкості нашого народу.

Відомо, що з 16 липня 2021 року діятиме закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», за яким поширення фільмів на території України має бути українською [13].

На сьогодні всі прем'єри фільмів в українських кінотеатрах відбуваються державною мовою, що є важливим кроком для покращення мовної стабільності на теренах України. Українські стрічки регулярно виходять у вітчизняний кінопрокат, їх демонструють на конкурсах престижних світових кінофестивалів, покоління перспективних митців дебютує із повнометражними фільмами, налагоджується співпраця українських кінокомпаній із державною та міжнародними партнерами.

Згідно із законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» з 16 липня 2021 року передбачено, що люди, які мають намір отримати державну посаду, будуть зобов'язані скласти тест з вільного володіння українською мовою [13]. 16 січня набула чинності стаття мовного закону, відповідно до якої всі заклади обслуговування зобов'язані надавати послуги та інформацію державною мовою. Ці норми містяться в 30-й статті закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який було ухвалено ще в 2019 році. Норми мовного закону набувають чинності поступово, деякі з них почнуть діяти аж у 2030 році [13].

Наразі простежується активна популяризація української мови в соцмережах. Учасники соцмережі Тік-Ток запустили тренд знімання відео на пісню «Ні, я з України!». Таким чином молодь представляє власну мову та культуру на світовій арені, адже Тік-Ток поширений на теренах країн Європи та Америки.

З ініціативи українські активістів нещодавно було створено об'єднання «Моя мовна стійкість», метою якого є допомога російськомовним громадянам України стати носієм державної мови. «Соцмережі мають великий вплив на те, як і про що думають користувачі, тож ми плануємо приділити увагу виробництву свого та просуванню існуючого українськомовного контенту», – розповіли активісти [14].

Отже, український народ зробив великий крок для збереження власної мовної стійкості. У сфері інтелектуальної діяльності вжито дієві заходи для зміцнення стабільності українського народу. Державна влада приймає закони, які є позитивними для мовної стабільності народу. Та найважливішим є те, що народ є морально сформованим та готовим впроваджувати ці зміни у власне життя, усвідомлюючи їх необхідність. В Україні діють організації та об'єднання, які за власним бажанням популяризують рідну мову та роблять її більш престижною.

2.2. Престиж рідної мови та українська мовна стійкість

Для багатьох людей вибір мови для діалогу є складовою культури. Саме тому під час спілкування з російськомовними колегами та друзями ми чемно обираємо для діалогу мову співрозмовника. Наче по-іншому вони нас не зрозуміють. Українську ж ми залишаємо для особливих випадків: хтось – для дому, інший – для офіційних заходів, урочистих подій. Соцопитування доводять, що українська мовна стійкість у нашій державі є надто низькою. Основними причинами низького рівня мовної стійкості української молоді є нестабільність в історії щодо використання української мови та звичка спілкуватися ще з народження російською – мовою, яку використовують батьки. У результаті становище, в якому перебуває державна мова, є незадовільним. На щастя, за допомогою мовної стійкості будь-який народ може відродити свою мовну стабільність. Саме тому для детального аналізу української мовної ситуації ми розробили соцопитування, яке допомогло простежити індивідуальну мовну поведінку громадян України. Отримані висновки можуть стати підґрунтям для розробки плану дій щодо покращення мовної стійкості, а в результаті – й української мовної стабільності.

Проведене нами соціопитування містило лише три запитання, кожне з яких допомогло знайти відповіді на головні питання нашого дослідження. Опитування проводилось в онлайн-форматі в спільнотах різних класів гімназії № 283 м. Києва. Нами було розміщено по три запитання до кожної спільноти (Додатки Б, В).

У збереженні досвіду народу та передаванні його з покоління в покоління неабияку роль відіграє один з основних видів мовленнєвої діяльності – читання. Воно сприяє розвитку інтелектуальної діяльності людини. Це складний процес щодо трансформації писемної мови в усну. Як зауважує О. О. Леонт'єв, що в психолінгвістиці склався окремий напрямок, що має назву «психологія читання» [15]. Саме тому перше запитання полягало у виборі мови для прочитання книги Джоан Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» – «Яку книгу для прочитання ти обрав/ла?». У варіантах відповідей було подано три обкладинки зазначеної вище книги різних видавництв: одне з яких було українською, друге англійською, третє російською мовами. Отримані відповіді продемонстрували підсвідомий вибір учнями мови для самостійного прочитання. Результати показали, що при виборі мови для читання світової літератури учні надають перевагу мові оригіналу. Однак майже третина респондентів зацікавлені в перекладі державною мовою (Додаток Г).

Друге запитання було провокаційним, адже воно звучало російською мовою, а запропоновані варіанти відповідей були зазначені українською та російською мовами. Таким чином, ми прослідкували мовну стійкість української молоді. Оскільки, відповівши українською на запитання, поставлене російською, людина демонструє власну мовну стійкість. У результаті ми побачили, що більша частина учнів є мовностійкими особистостями.

Третє запитання стосувалося мовної стабільності. Запитання було про те, якій мові молодь надає перевагу при пошуку інформації. Це запитання дало можливість побачити становище, в якому знаходиться державна мова України. Виявилось, що наразі стоїть нагальне питання покращення мовної стабільності українців. Адже майже 70 % учнів щоденно шукають інформацію російською мовою (Додаток Г).

На конференції, проведеній на честь Всесвітнього Дня Гідності в рамках проекту «Жити далі», учасницею якої мені пощастило стати, було порушено питання вибору мови для пошуку інформації. Виявилось, що українці надають перевагу російській мові через нестачу джерел інформації, поданих українською мовою. Але кожен українець має усвідомлювати, що чим більше інформації ми шукаємо російською мовою, тим меншим стає попит на інформацію державною мовою. У результаті цього члени суспільства, які займаються інформаційною діяльністю і створюють інформаційні сайти, статті, проєкти, будуть надавати перевагу російській мові через її великий попит у мережі Інтернет.

Здобутки мови мають відповідати здобуткам сучасності. В еру технологічних відкриттів, коли кожного дня у світі з'являється величезна кількість нового товару, мова не встигає включати у свій словник відповідні назви для цих винаходів. Тому поки словник не поповниться новими відповідниками, в громадян залишається лише два варіанти: обирати іншу мову спілкування, або ж включати у свою рідну мову сленгові слова та вирази. Саме тому, на нашу думку, в ХХІ столітті сленг є важливою складовою мовної стійкості народу. Адже він дозволяє осучаснити та актуалізувати рідну мову й уникнути використання іноземної мови.

Сленг – абсолютна відкрита мовна система, яка селекційним шляхом відбирає до свого складу лексичні елементи, що мають найвищий потенціал експресивності різних соціолективів, розширюючи і порівнюючи їх семантику. У соціолінгвістиці традиційно виділяють молодіжний та загальноміський сленг [16, с. 17].

Явище сленгу має позитивний вплив на розвиток будь-якої мови світу. Воно є надзвичайно масовим, адже наявне будь-де. Сленг набув поширення в ХХ столітті, коли людство зробило великий крок уперед. Відбувався перерозподіл світу, були винайдені нові технології. Однак глобалізація цього явища, на нашу думку, тісно пов'язана з поширенням інтернету. Адже люди, перебуваючи на великій відстані один від одного, можуть спілкуватися, передавати інформацію, виражати власні погляди, що в результаті уподібнює спосіб їхнього мислення та життя. Тобто для суспільства сленг став системою, яка допомагає людям, що є різними за своєю

національною, культурною чи гендерною приналежністю, знайти взаєморозуміння за лічені хвилини.

Сленг – це додаткова лексична система, яка не має власної специфіки граматичного й фонетичного рівнів, ґрунтується на закономірностях національної мови. Тобто він не є формою існування мови, а значить не може нести небезпеку власне мовам світу [5, с. 54]. Якщо ще тридцять років тому сленг характеризувався стилістичною зниженістю, адже часто ототожнюється з жаргоном, то сьогодні, на нашу думку, він є інструментом для осучаснення рідної/ державної мови. Ця система характеризується нетривкістю в часі й може проникати до літературної мови (сленг → просторіччя → розмовна лексика → літературна мова).

Отже, ми дійшли висновку, що виходом з цієї катастрофічної ситуації може послугувати лише глибоке усвідомлення цієї проблеми і величезне щире бажання врятувати рідну мову від втрати нею престижності та актуальності. Для цього українські спеціалісти з різних галузей, наукові працівники та власне українці мають безкорисно ділитися результатами своєї діяльності українською мовою в мережі Інтернет. Сленг є позитивним явищем для мови, адже він робить її більш популярною. Він є засобом мови, що допомагає їй відповідати потребам людства, яке розвивається. На сьогодні ця лексична система допомагає мові бути більш актуальною, сучасною та зручною у використанні. На нашу думку, доцільним буде створення сайтів, інформаційних платформ, де будуть розміщуватися наукові здобутки, інформаційні тексти, творчі досягнення та дискусійні питання саме українською мовою. Таким чином ми будемо популяризувати та осучаснювати рідну мову, адже відбуватиметься постійний потік ідей, інформації та мотивації спілкування українською мовою в повсякденному житті. Що в результаті створить підґрунтя для справді високого рівня мовної стійкості українців.

ВИСНОВКИ

Мова відіграє провідну роль для розвитку народу. Занепад рідної мови віщує зникнення цілої нації. Надзвичайно важливим й актуальним є питання збереження мовної стійкості та популяризації української мови серед громадян України. Тому метою нашого дослідження було визначено аналіз мовної стійкості як елементу соціолінгвістики, а також виявлення престижності української мови в різних сферах людської діяльності. Адже тільки визначивши сучасне становище української мови, ми можемо обрати вектор руху українського народу, який гарантуватиме збереження власної самобутності та незалежності української нації. Об'єктом нашого дослідження було обрано мовну стійкість та мовну стабільність. Предметом дослідження визначено мовну поведінку сучасних українців.

Нами було використано філологічний та статистичний методи задля аналізу текстового матеріалу та зібрання інформації про мовну стійкість народів світу й української молоді, а також методи спостереження та аналізу, щоб створити підґрунтя для зміцнення української мовної стабільності.

Ми провели спостереження за двома найвідомішими радіостанціями України. Адже нас зацікавило, чи дотримуються вони закону про мовну квоту щодо використань українськомовних пісень. Ми побачили, що в денний час пісні українською мовою становлять невеликий відсоток від етерів радіостанцій. У денний час лідерами етерів стають пісні виконані англійською та російською мовами. А компенсують нестачу українськомовних пісень вночі, коли етери не є актуальними для прослуховування. Це ніяк не підвищує рівень мовної стійкості народу, а лише сприяє поширенню іноземних мов на теренах України.

Практичною частиною нашого дослідження стало соціопитування серед учнів 9-11 класів. Воно включало в себе три запитання, які допомогли визначити рівень престижності української мови серед сучасних українців. Підсумувавши, ми зробили висновок, що рівень мовної стійкості українського народу є недостатнім і потребує нагального зростання.

У ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що українське суспільство зробило великий крок уперед щодо необхідності збереження рідної мови та формування українськомовної стійкості. Тобто внутрішні, ідейні чинники грають провідну роль у визначенні мовної стійкості народу та зазвичай є вирішальними. Адже українці ідейно сформовані особистості, які готові розвивати та популяризувати рідну мову. Однак, зовнішні чинники, такі як історичні та географічні фактори, заважають українській мові стати насправді національною. У результаті нашої роботи ми дослідили зміст поняття «мовна стійкість» і «мовна стабільність». Визначили, що їх рівень серед української молоді є низьким. Проаналізували світовий досвід відродження цілих народів за допомогою мовної стійкості, який продемонстрував, що навіть за відсутності етнічної території, але, виробивши мовну стійкість, народ може відродити свою державу. Узагальнили можливості підвищення рівня престижності української мови в різних сферах людської діяльності, насамперед інформаційних, також окреслили майбутні перспективи популяризації української мови серед народу.

Отже, українська мова потребує нагальної популяризації серед громадян України. Задля цього державні й комерційні заклади мають організовувати масові заходи, конференції, міжнародні зустрічі та наукові дослідження. Світ активно розвивається. Відповідно має розвиватися і мова, щоб відповідати потребам сучасних українців. Адже тільки за умови високого рівня мовної стійкості народу може існувати вільна й незалежна Україна й українська нація!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий цент «Академік», 2010. 464 с.
2. Гриценко П. Ю. Українська мова: державна і державотворча. Український інформаційний вісник Київського національного університету культури і мистецтв, 2018. 25 січ. С. 32–42.
3. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 244 с.
4. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. Київ: Київський державний лінгвістичний університет, 2000. 284 с.
5. Олексюк О. М. Соціолінгвістика. Миколаїв, 2017. 260 с.
6. Михальчук О. І. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. Мова і суспільство Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2014 (№ 5). С. 28–39.
7. Ткаченко. О. Б. Українська мова сьогодення й історична перспектива. Київ: «Наукова думка», 2014. 512 с.
8. Відновлення іврити. URL: <https://ukraineson.livejournal.com/7501.html> (дата звернення: 02.10.2020).
9. Jenner H. L. «A handbook of the Cornish language». URL: <https://www.gutenberg.org/files/26192/26192-h/26192-h.htm> (дата звернення: 02.10.2020).
10. Шевченко Т. Г. «Кобзар», 2018. 576 с.
11. Міхновський М. І. «Самостійна Україна», 2002. 80 с.
12. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» ВВР № 26 с. 298, 2017.
13. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-19 від 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 29.09.2020).

14. «Моя мовна стійкість». Активісти збирають відео історії людей, які перейшли на українську. URL: <https://language-policy.info/2020/07/moya-movna-stijkist-aktyvisty-zbyrayut-videoistoriji-lyudej-yaki-perejshly-na-ukrajinsku/> (дата звернення: 05.10.20).
15. Леонтьев А. А. Место психологии в современной науке о чтении. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. Москва, 2001. С. 203–213.
16. Дмитрієв С. В. Номінація особи у контексті лінгвокультурної картини світу носіїв українського сленгу. Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. Одеса: «Астропринт», 2012. (№ 18). С. 16–22.

ДОДАТКИ

Додаток А

Спостереження за радіостанціями

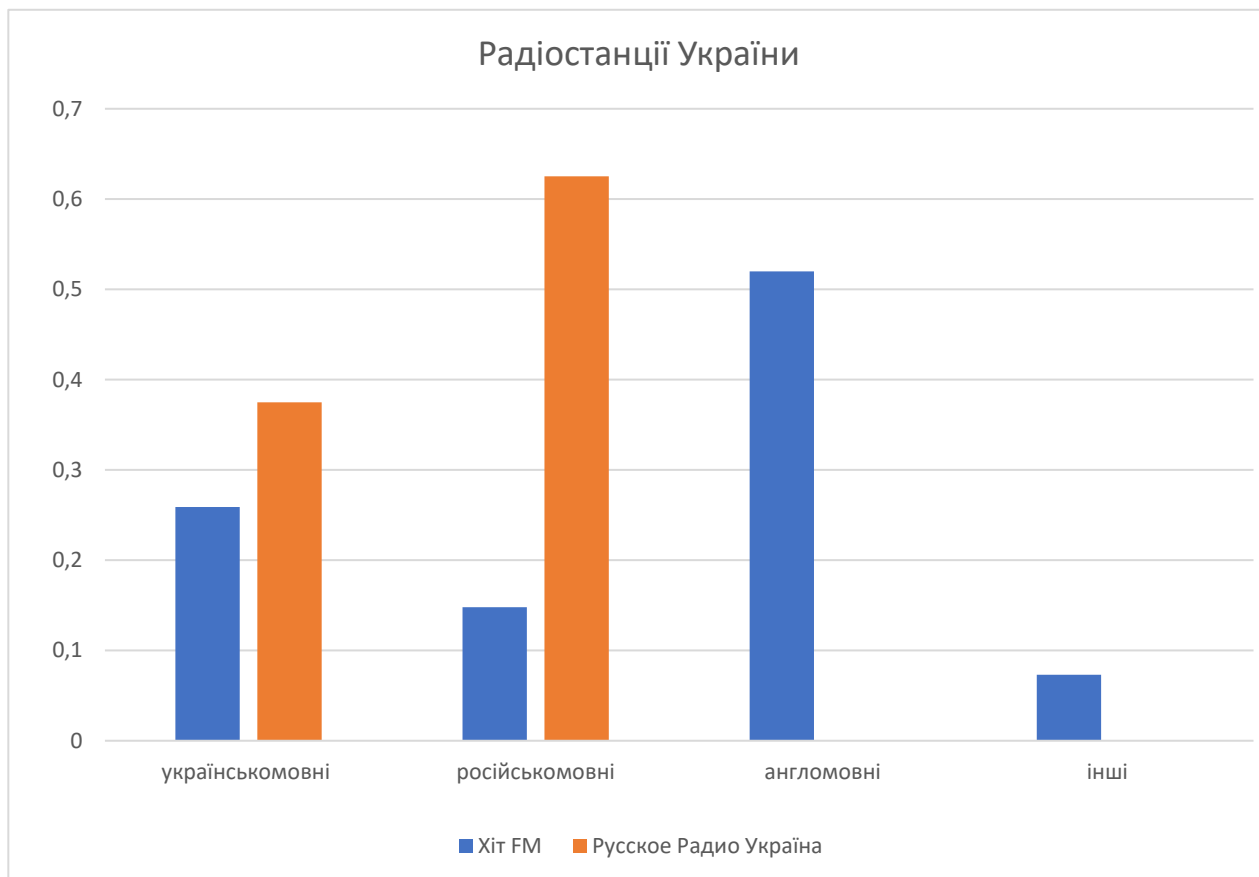


Рис. А.1. Результати спостережень за українськими радіостанціями.

Побудовано автором за результатами соціологічного опитування

Результати соціопитування

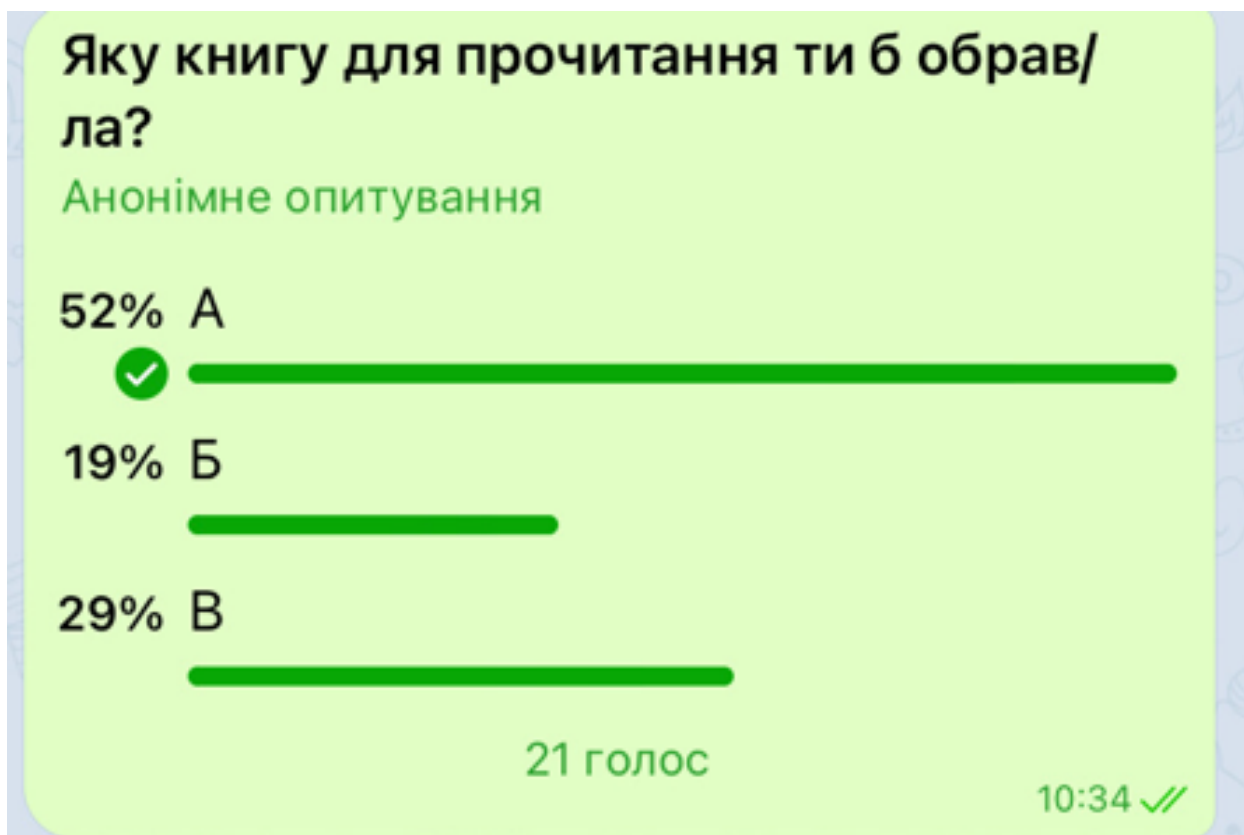


Рис. Б.1. Результати соціопитування про книгу. А – книга українською мовою.

Б – книга англійською мовою. В – книга російською мовою.

Побудовано автором за результатами соціологічного опитування

Результати соціопитування



Рис. В.1. Результати соціопитування про мову пошуку інформації.
Побудовано автором за результатами соціологічного опитування

Результати відповідей на запитання

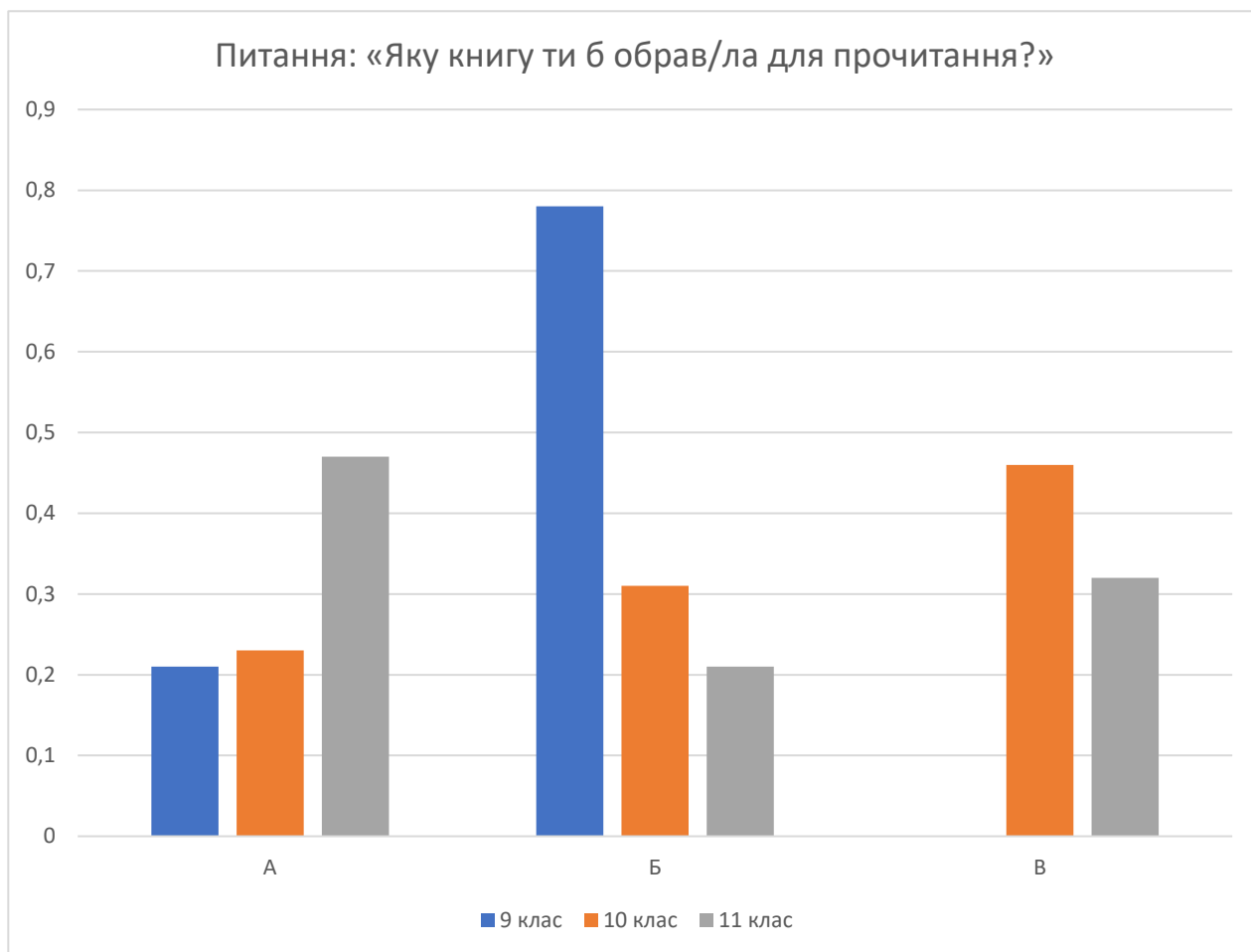


Рис. Г.1. Результати відповідей на питання про вибір мови
для прочитання зарубіжної літератури.

Побудовано автором за результатами соціологічного опитування

Результати відповідей на запитання

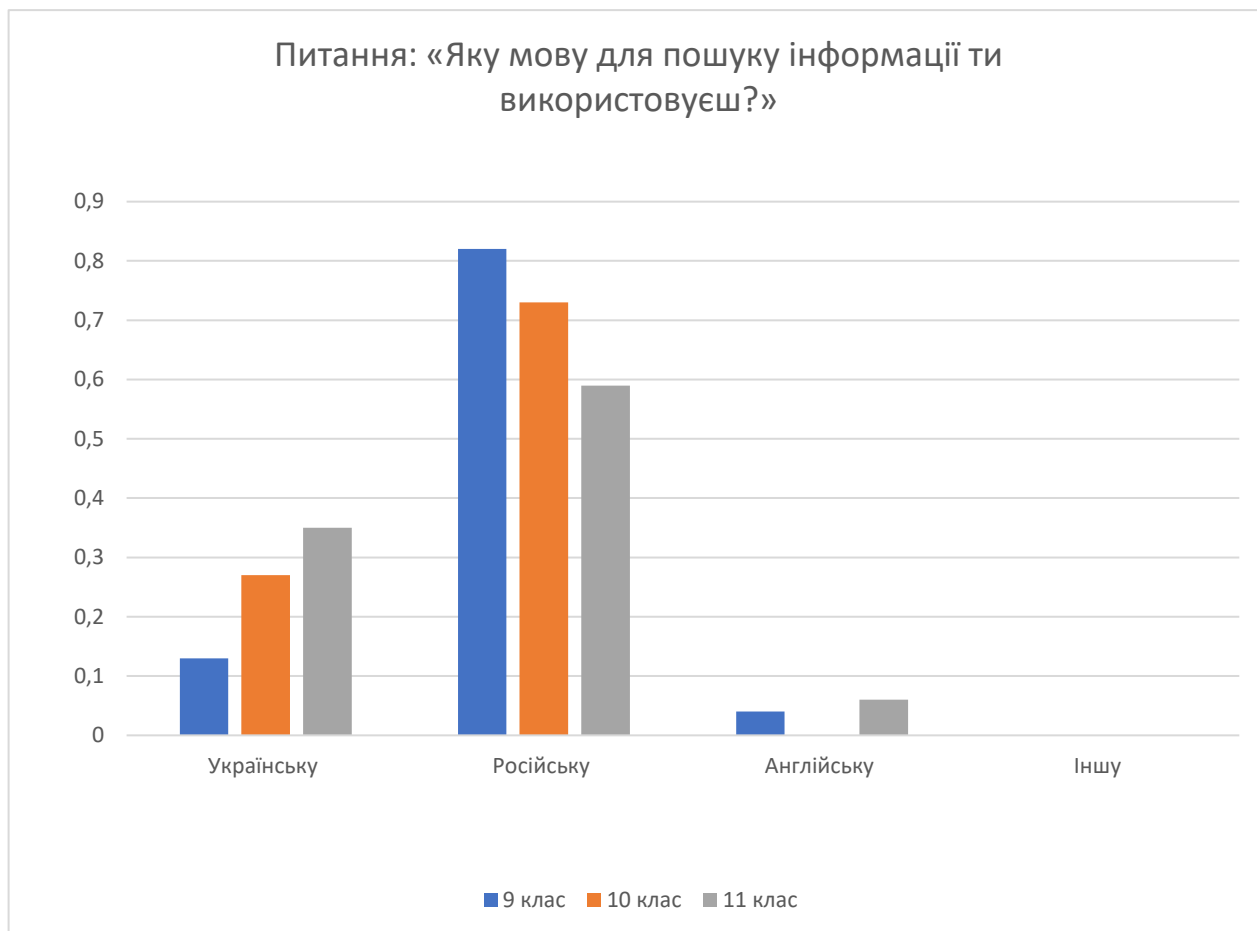


Рис. Г.1. Результати відповідей на запитання про мову пошуку інформації.
Побудовано автором за результатами соціологічного опитування